

Max Havelaar

Multatuli (pseudoniem Eduard Douwes Dekker), 1860

Max Havelaar is een opstandig boek. Allerlei normen en waarden die in de negentiende eeuw nog vanzelfsprekend waren, worden bespot of overboord gegooid. Zo werd er toen van een schrijver verwacht dat hij zijn lezers vaderlandsliefde bijbracht. [Multatuli](#) trok zich daar niets van aan en gaf zeer scherpe kritiek op Nederland.

Droogstoppel

Multatuli goot zijn [kritiek](#) in een bijzondere vorm. Het boek opent namelijk met de koffiehandelaar Batavus Droogstoppel. Zijn voornaam 'Batavus' verradt al dat hij een echte afstammeling van de Batavieren is. Hij staat dan ook model voor allerlei typische Nederlandse eigenschappen. Droogstoppel stelt zichzelf keurig aan de lezer voor. Hij handelt in koffie — Lauriergracht nr. 37 —, is een nuchtere man die goed op de zaken past, met een liefde voor de waarheid. Hij heeft principes waar hij nooit van afwijkt. Hij verafschuwt literatuur, want nergens wordt de waarheid zó verdraaid als in romans en toneelstukken. Bovendien is hij zeer godsdienstig.

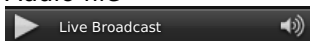
Maar het wordt al snel duidelijk dat er een grote kloof gaapt tussen het zelfbeeld van Droogstoppel en zijn werkelijke gedrag. Deze 'waarheidlievende' Droogstoppel is blind voor alle waarheden die hem niet goed van pas komen. Hij is rijk, maar hij wil volstrekt niet weten waar die rijkdom precies vandaan komt. Die herkomst wordt onthuld als we vervolgens lezen over de lotgevallen van Max Havelaar, ambtenaar in Nederlands-Indië. De koffie waar Droogstoppel zoveel geld aan verdient, wordt verbouwd door Javaanse arbeiders, op Javaanse gronden. Maar de Javaanse boer ziet van al die gigantische winsten geen cent terug. Hij krijgt van het koloniale regime slechts nét genoeg om niet van de honger te hoeven sterven. Havelaar wil deze uitbuiting stopzetten, maar krijgt geen medewerking van zijn meerderen.

Scherpe kritiek

Droogstoppel heeft vele principes, maar het lot van de Javaan en de strijd van Havelaar interesseren hem niet. Want de Javaan is geen blanke christen. En dus moet deze 'heiden' zelfs blij zijn als hij zich dood werkt onder het juk van de gelovige Nederlander. Wie weet verdient de 'heiden' met deze 'zegenrijke' arbeid nog wel een plaats in de hemel, zo redeneert de koffiehandelaar. Net als het vaderland, komt ook de christen er in *Max Havelaar* bepaald niet goed vanaf. En zo'n openlijke en vooral ook scherpe [kritiek op het geloof](#) was in de negentiende eeuw ongekend.

In het slot van het boek neemt Multatuli zelf de pen op. Hij stuurt zijn fictieve personages naar huis en onthult aan de lezer de bedoelingen van zijn boek. Het fragment opent met de 'moord' van de schrijver op Batavus Droogstoppel.

Audio file

Fragment voorgelezen door: Reinder Storm

Halt, ellendig produkt van vuile geldzucht en godslasterlyke femelary! Ik heb u geschapen... ge zyt opgegroeid tot een monster onder myn pen... ik walg van myn eigen maaksel: stik in koffi en verdwyn!

Ja, ik, Multatuli "die veel gedragen heb" neem de pen op!

[...]

Ja, ik *zal* gelezen worden!

Als dit doel bereikt is, zal ik tevreden zyn. Want het was me niet te doen om *goed* te schrijven... ik wilde zóó schryven dat het gehoord werd. En, even als iemand die roept: "houdt den dief!" zich weinig bekommert over den styl zyner geïmproviseerde toespraak aan 't publiek, is 't ook my geheel om 't even hoe men de wyze zal beoordelen waarop ik *myn* "houdt den dief" heb uitgeschreeuwd.

"Het boek is bont... er is geen geleidelykheid in... jacht op effekt... de styl is slecht....de schryver is onbedreven... geen talent... geen methode.."

Goed, goed, alles goed! Maar... de Javaan wordt mishandeld!

Hemdsmouwen

Multatuli kwam niet alleen in opstand tegen de morele orde. Een schrijver die de illusie van de romanwereld zomaar ophief, en zijn eigen creatie (Droogstoppel) genadeloos in de koffie liet stikken, was nogal vooruitstrevend. In die tijd trokken schrijvers vaak een ernstig en fatsoenlijk gezicht tegenover hun lezers. Multatuli staat in dit slot voor ons met opgerolde hemdsmouwen en gebalde vuisten. Dat was in Nederland niet eerder vertoond.

Zijn taal moest sprankelen, leven, alsof er iemand vanaf het papier sprak tegen de lezer. Zijn teksten hebben daarom altijd een suggestie van losheid, alsof alles in één keer op het papier is gezet. Geen wonder dus dat hij zó kwistig gebruik gemaakt van de gedachtepuntjes

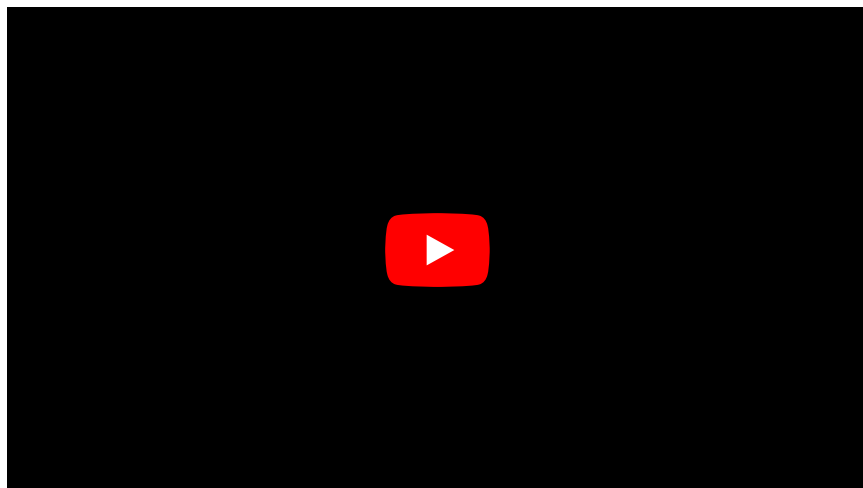
Ook dat was opstand. Taal was volgens hem een natuurlijk iets. En alle voorschriften waren onnatuurlijke uitvindingen van verdorde schoolmeesters. Alles wat leeft was volgens hem grillig, weerbarstig en heeft ruimte nodig om te kunnen groeien. In een beroemde uitspraak vatte hij zijn streven naar een natuurlijke schrijfstijl als volgt samen:

‘Ik leg me toe op 't schryven van levend hollandsch. Maar ik heb schoolgegaan.’

Nederland werd in de negentiende eeuw bevolkt door dominees, schoolmeesters en handelaren. Multatuli kreeg in één keer ruzie met hen allemaal.

Vlogboek: Lale Gül, Multatuli en de lezer

In deze video bespreekt Jörgen het geruchtmakende boek *Ik ga leven* van Lale Gül. Het boek staat in een literaire traditie van boeken met Nederlandse moslimpersonages en bevat intertekstuele verwijzingen naar de *Max Havelaar* van Multatuli.

Klara-podcast: Max Havelaar van Multatuli

De literaire canon 21, met David Van Reybrouck. In 2020 is het precies 200 jaar geleden dat Eduard Douwes Dekker, de echte naam van Multatuli, geboren werd. En als we Multatuli vieren, dan vieren we ook *Max Havelaar*, zijn bekendste werk waarmee hij de koloniale uitbuiting en de corrupte bureaucratie in Nederlands-Indië aanklaagde.

▶ 🔍 🔊 00:00 / 13:02

Verder lezen

- Jacqueline Bel, Jaap Grave en Rick Honings (red.), ‘Multatuli nu. Nieuwe perspectieven op Eduard Douwes Dekker en zijn werk’, *Indische Letteren* 33, 2018, 1.
- Willem van den Berg en Piet Couttenier, *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*. Amsterdam 2016, p. 539-555: ‘Multatuli (1820-1887), “vat vol tegenstrijdigheden”’.
- Eep Francken, ‘[Ed. Douwes Dekker / Multatuli 1820-1887](#)’ In: ‘*t Is vol van schatten hier...*’ (1986) in de DBNL.
- [Max Havelaar](#), venster in de Canon van Nederland.
- Rick Honings en Lotte Jensen, *Romantici en revolutionairen. Literatuur en schrijverschap in Nederland in de 18de en 19de eeuw*. Amsterdam 2019, p. 263-282: ‘De koloniale idealist’.
- Nop Maas, ‘[“Dat boek is meer dan een boek - het is een mensch.” Reacties op Max Havelaar in 1860](#)’ (2000) in de DBNL.
- Dik van der Meulen, *Multatuli. Leven en werk van Eduard Douwes Dekker*. Nijmegen 2002.
- Multatuli, *Max Havelaar of de koffiveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij* (ed. Annemarie Kets). Van Gorcum, Assen/Maastricht 1992 op de DBNL.
- J.J. Oversteegen, ‘[De organisatie van Max Havelaar.](#)’ In: *Merlyn*. Jaargang 1 (1962-1963) op de DBNL.
- Op de website [Geschiedenis.nl](#) vind je meer over het cultuur-stelsel in Nederlands-Indië, 1830 – 1870.
- Informatie en opdrachten over *Max Havelaar* op [Lezen voor de Lijst](#) (+ [docenteninformatie](#)).
- [Luuk Gruwez leest Multatuli](#) op de DBNL.
- Les over de roman *Max Havelaar* van [Beeld en Geluid op school](#).
- Les over Multatuli's *Max Havelaar* als graphic novel van [Beeld en Geluid op school](#).

- Downloadbaar lesmateriaal op [KlasCement](#) over het verhaal van *De Japanse steenhouwer* dat te vinden is in het elfde hoofdstuk van *Max Havelaar*.
- Downloadbaar lesmateriaal op [KlasCement](#) over de beroemdste redevoering uit de Nederlandse literatuur: Max Havelaars toespraak tot de hoofden van Lebak, uit het achtste hoofdstuk van *Max Havelaar*.
- Downloadbaar lesmateriaal op [KlasCement](#) over het verhaal van *Saïdjah en Adinda* uit het zeventiende hoofdstuk van *Max Havelaar*.

<https://www.literatuurgeschiedenis.org/teksten/max-havelaar>